

Harold Bloom hil da kanon literarioari buruzko eztabaida ez

Erantzun zaila duten galderak: zeren arabera esan daiteke liburu bat ona den edo ez? Nola ezartzen da kalitatezko literaturaren labela? Testuei bakarrik begiratu behar zaie ala testuinguruari ere bai? Obra garrantzitsua zein den eta zein ez erabakitzeke orduan, zer pisu du gizartearen eraginak? Goi mailako literaturatzat hartu izan diren liburuak kanonaren parte direla esan ohi da. Aurtengo urrian hil da Mendebaldeko literaturaren kanona ezartzeko saiakera garrantzitsuena egin zuen kritikaria: Harold Bloom. Heriotza horren uberan, aspaldikoa bezain aktuala den eztabaidari heldu diogu.

 GORKA BEREZIARTUA MITXELENA

Harold Bloom literatur kritikaria urriaren 14an hil da, Yale unibertsitatetik gertu dagoen ospitale batean. Katedratikoa zen unibertsitate horretan eta sei hamarkada baino gehiago eskaini zizkion irakaskuntzari. 89 urterekin, osasun oso txarrarekin ere, eskolak ematen jarraitu zuen eta hain ziren preziatuak haren irakaspak, klasera joateko gorputzaldirik ez zeukanean ikasleak haren etxera joan ahal izateko autobusak jarri zituela unibertsitateak. Hil baino lau egun lehenago eman zuen azkenekoa, haren emazteak heriotzaren berri ematean *The New York Times* egunkariari esan zionez.

Hil ondoren ia aho batez txalotu dute mundu osoan kritikari estatubatuarrek egindako ekarpena, baina haren ibilbidean alde ilunak ere badira: 1990ean *GQ* aldizkarian publikatutako artikulu ba-

tek salatu zuen emakumezko ikasleekin “harremanak” izaten zituela. “Uste dut iraganeko kontua dela. Gorroto dut esatea, baina gauza horietaz harro agertu zen, beraz ez zen urte askoan oso sekretupeko gauza izan”, azaldu zuen handik lau urtera R. W. B. Lewisek, Bloomen lagun eta biografoak. Harreman horietako batzuk behintzat, ordea, ikasleen onarpenik gabekoak izan zirela pentsatzeko arrazoiak ematen ditu 2004an Naomi Wolf idazleak kontatutakoak: 1983an, ikaslea zela, Bloomek eskua izterren barrualdean jarri ziola salatu zuen artikulua batean –irakasleak ukatu egin zuen salaketa hori–.

Ez da Bloom inguratu duen polemika bakarra, baina bizitzan zehar eragin zituen eztabaida gehienak esparru literarioak dira. Eta horietatik ez gutxi, 1994an argitaratu zuen *Kanon*

mendebaldarra liburuari zor zaizkio. Lan horrek mundu osoko literatur kritikari eta zaleen artean eragin zuen debatea gaur egun zertan den jakin nahi izan dugu, horretarako bi literatur kritikari eta EHUko irakasleri iritzia eskatuz. Bloom deskribatzeko eskatu diogunean, Beñat Sarasolak azaldu du Mendebaldeko kanon literarioaren defendatzaile sutsua izateagatik zela ezagunena, “nahiz eta bere ibilbidean hori baino askoz gehiago egin duen”.

Akademiatik harago ere eragina izan zuen kritikari estatubatuarrak. Iratxe Retolazaren ustez, gaur Bloom publiko orokorrarentzat ere ezaguna bada hiru

arrazoi nagusirengatik da: erabili zuen diskurtso-motak irakurle ez hain trebatuetara heltzeko gaitasuna izan zuelako; kultur joera eta ikuspegi ugaritzeak ekarri zuelako

gizartearen sektore bat erreferente bila hastea, aniztasunak noraeza zekarrelakoan; eta arrazoi politikoengatik: “Azken batean literatura ulertzeko modu eta ikuspegi baten ikur eta zaindaria bilakatu zen Bloom, mendebaldeko literatur kanona defendatzearekin batera, mendebaldeko balioen defendatzaile ere bilakatu baitzen. Hain zuzen ere, balio horietan erroturik zeuden (eta daude) botere-egitura gehienak”.

“

Hil ondoren ia aho batez txalotu dute mundu osoan kritikari estatubatuarrak egindako ekarpena, baina haren ibilbidean alde ilunak ere badira”

GAUR-GAURKO EZTABAIDA

Kanon mendebaldarra-k argitaratu zenetik 25 urtera gaurkotasunik ba ote duen galdetuta, Retolazak adierazi du “zoritxarrez” baduela, “oraindik ere eragin handikoa delako”. Bere ustez, saiakera horretan proposaturiko literatur ikuspegia “ezbairik gabe eta ñabardurarik gabe” gailentzen da literatur diskurtso askotan, nahiz eta ikuspegi hori, bere aburuz, oso eztabaidagarria den: “Liburu horretan balio estetikoak irizpide neutralizat hartzen dira, eta kalitate literarioa irizpide unibertsaltzat hartzen da. Bloomek kalitate literarioa sozializaziotik kanpo ulertzen zuen. Euskal literaturan ikuspegi hori erroturik dago literatur eragile batzuen artean. Ez da kontuan hartzen irizpide literario oro ideologikoa eta soziala dela, literatura hitzarmen soziala baita”.

Sarasolaren esanetan, “literaturarekiko interesak jarraitzen duen heinean, liburu horrek ez du gaurkotasunik galduko”. Bloomek obra horretan erakutsitako autoreen eta obren ezagutza handia azpimarratu ditu, “zeinen ezagutza sakona gainera, bertikalki (autore bakoitzarekiko) zein horizontalki (autoreen arteko harremanean)”. Liburua oso mendebaldarra dela onartuta, galdera bat jarri du mahai gainean: “Nor da gai tradizio horren barruko hainbeste lerrotan arakatzeko?”. “Besterik da liburuaren hitzaurre famatua”, gaineratu du. “Susmoa dut zaharrek jo duela testu hori. Sakonean dagoen literaturaren autonomiaren ideiarekin nahiko bat nator, baina aski modu zipotzean egin zuen defentsa hori”.

Izan ere, Bloomek “erresuminaren eskola” etiketapean sartuz gaitzetsi zituen kritika marxista, feminista, teoria kritikoa, ikasketa afroamerikarrak edo postestrukturalismoa, besteak beste, haren ustez ikuspegi horietatik egin-

dako kritikek ekar zezaketelako balio literario apaleko lanak sartzea irakurri beharreko literatur lanen artean, irizpide politikoak literarioen aurretik jarritz. Sarasolaren ustez, beste kritikari batzuk erridikulizatzen saiatzeko balio izan zuen etiketa horrek. Ez zuen lortu ordea: “Nola ukatu, adibidez, Raymond Williams, Edward Said edo Susan Sontagen lan kritiko bikaina? Erresuminaren saldokoak dira? Eztabaida estupidoa da”, adierazi du.

Hori bai, Retolazaren ustez, aspektu politikoak lehenesten dituen kritika-ildoek indarra hartu dute gizar-te-diskurtsoen ikuspegi hutsetik egiten dira.

Halakoak interesgarri eta beharrezko izan daitezke une batzuetan (kasu kasu aztertu behar), baina, garrantzitsua da literatur esparrutik eta literatur logikatik garatzea joera kritiko feministak, postkolonialistak, marxistak, ekologistak eta abar”. Eta alde horietatik garatutako metodologiak, kontzeptuak eta tresnak gutxi ezagutzen direla.

EUSKAL LITERATURAREN KANONA(K)

Gaia euskal literaturara ekartzean ere, eztabaidak eragiten ditu. Eta akaso, ga-

bezia asko agerian geratzen dira. 2002an *Bost idazle Hasier Etxeberriarekin berbetan* liburua argitaratu zen –Bernardo Atxaga, Koldo Izagirre, Anjel Lertxundi, Ramon Saizarbitoria eta Joseba Sarrionandia ziren liburu-ko protagonistak–, eta zenbaitek ari keta kanonizatzaile baten traza hartu genion. Liburuko idazle guztiak gizona ziren. Handik lau urtera, emakume idazle osaturiko antzeko liburua publikatu zuen Ana Urkizak –*Zortzi unibertso, zortzi idazle*: Arantxa Urretabizkaia, Mariasun Landa, Au-

relia Arkotxa, Laura Mintegi, Lourdes Oñederra, Itxaro Borda, Miren Agur Meabe eta Yolanda Arrietari egindako elkarrizketak jaso zituen–. Kritikarien lanak izan ez arren, elkarrizketa-liburuak baizik, publiko orokorrarentzat erreferentzia argi batzuk ematen zizutuz, debaterako aukera zabalduz: zergatik idazle hauek nabarmendu eta beste batzuk ez?

Alegia, nola osatu beharko litzateke euskal literaturaren kanona? Badago halakorik? Egon beharko luke? “Kontu honetan niretzat interesgarriena eztabaida da, eztabaida kritikoa literatur eta kultur eredu, forma, molde eta abarri buruz. Kontua da hemen ez dagoela apenas halakorik. Kanona dibertsifikatu edo ez, hori ez da aurretiaz planifikatzen den zerbait, ezin da aditu talde bat edo kluster bat edo dena delako bat bildu erabakitzeke: diseinatu dezagun kanon perfektu bat. Zenbat eta eztabaida kritikoa zabalagoa izan, orduan eta kanon xehe, konplexu eta aberatsagoak izango ditugu. Baina horren ordezkari duguna da literatur eztabaida kritikorik eza eta ‘berdin du kale edo bale’ politika bat. Begiratzea besterik ez dago zeintzuk dauden instantzia kanonizatzaile nagusietako batzuetan; kasu batzuetan komikoa da kasik. Errazena da paso egitea, eta ondorioz, orain duguna dugu, aukera guztietan kaskarrak: egintza burutuen kanon bat”, adierazi du Sarasolak.

Retolazaren ustez, “sekula ez dago kanon bakarra, ezta kanonizatze-prozesu bakar bat ere, hainbat geruzatan eta diskurtsotan eraikitzen baitira kanonak, eta garai jakin batean literatur eragileen arteko inolako arrakalarik gabeko adostasuna egotea ezinezko baita”. Beraz, hartu-emanen jarri du azpimarra: “Literatur erreperitorio eta eredu inguruko elkarrizketetan, negoziazioetan eta igurtzietan definitzen dira kanonak. Kanonizatze-prozesuak tentsio etengabeen bizi dira. Uste dut askoz ere interesgarriagoa litzatekeela kanonez jardutea, edo kanonizatze-adarrez jardutea, kanon hertsia eta arauemaileaz baino. Azken batean, edozein garaitan literatur eragileen artean literatura ulertzeko hainbat modu izaten dira, kontrajarri ere egin daitezkeenak, eta literatur ikuspegi horietariko bakoitzean gailentzen da kultur eredu jakin bat, mundu ikuske-

QUIER ARANTZABAL

Eztabaida kritiko zabal baten ordezkari gaur egun duguna da eztabaidarik eza eta ‘berdin du kale edo bale’ politika bat. Egintza burutuen kanon bat ekartzen du horrek”

Beñat Sarasola

ra jakin bat. Interesgarriena ikuspegi-geruza horien guztien berri eman lezaketen kanon geruzatuak irudikatu ahal izateko bideak topatzea litzateke, elkarrizketa zein tentsio horiek ikusgarri egin ahal izateko (eta *literatura on / txar* logika hierarkizatzaileari iskin egiteko)”.

DENBORA KONTUA

Baina horretarako beharrezkoak liratekeen eztabaidak nekez gertatzen dira euskaraz. Sarasolak horren kausetako bat seinalatu du: kritikari gehienak akademia-sistemaren estutasunen menpe dabiltzala. “Zenbat literatur saikera argitaratu dira azkeneko hamarkadan? Zenbat monografia-artikulu akademi-

ko eta abar? Bloomengandik ikas dezakegun zerbaite da literatur ikerketa ez dela kontu tekniko bat, ezin dela literatura ikertu biokimika ikertzen den bezala, baina justu kontrako norabidean ari gara. Maite ditut bizitza guztian literatura irakurtzen pasa eta irakurketa sakon eta zabal horietatik idazten duten kritikariak, horiengandik ikasten da literatura maitatzen, baina egungo sistema unibertsitarioan hori penalizatu egiten da”.

Retolazak beste ahulgune bat ere nabarmendu du: “Garaikidetasuna dela literaturaz jarduteko irizpide nagusia, eta hortaz, dinamika historikoak aztertzeke joera gutxitu dela literatur-kritikarien

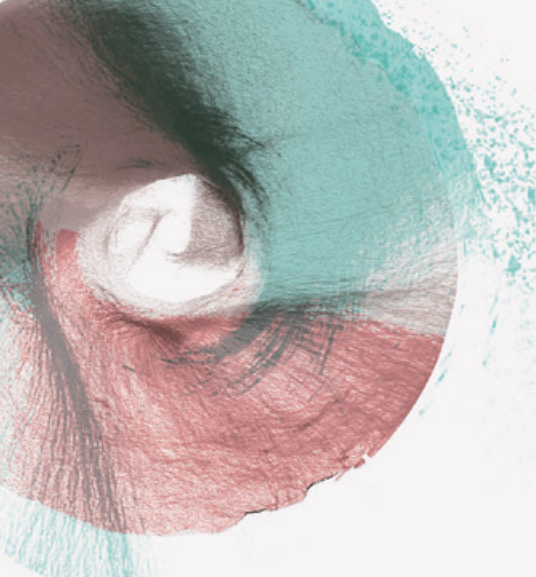
artean. Ondorioz, kanonizatze-prozesu dinamikoak sortzeko tresna gutxiago sortu dira, eta idazle kanoniko gutxi batzuen inguruko diskurtsoak edo lehiak nagusitu dira kritika-diskurtsoetan (esate baterako, Joseba Gabilondok Kirmen Uriberen eta Ramon Saizarbitoriaren autoretzak alderatuz egin zuen saioa, *New York-Martutene. Euskal postnazionalismoaren utopiaz eta globalizazio neoliberalaren krisiaz*)”.

Denborak ere badauka, bistan denez, kanonaren auzian zeresanik: kritikarien denbora faltarengatik, batetik; eta azkenaldian argitaratutako liburuak lehenesteak perspektiba tenporal zabalago batetik begiratuta ikusiko liratekeen autore eta obra asko behar bezala ez baloratzeari ekar dezakeelako, bestetik. Harold Bloomen heriotza seinale bat izan da, akaso: hiperazeleratutako garai hauek eztabaida sinplifikatua eskatzen dute, hemengoa eta oraingoa, “bai” ala “ez” esatekoa; erreportaje honetan elkarrizketatu ditugun kritikariek premiazkotzat jotzen duten debate sakon eta aberatsaren antipodetan dagoen zerbaite, alegia. ●

“

Askoz interesgarriagoa litzateke kanonez jardutea edo kanonizatze-adarrez, kanon hertsia eta arauemaileaz baino”

Iratxe Retolaza

Gipuzkoako
Bertsolari Txapelketa
2019

Azaroak
2 17:00
Azkoitia. Baztartxo Antzokia

Beñat Gaztelumendi Arandia
Mikel Artola Izagirre
Ane Labaka Mayoz
Ander Lizarralde Jimeno
Maialen Akizu Bidegain
Ane Zuazubiskar Iñarra
Aurkezlea: Ion Zaldúa Brit

Final-laurdenak

www.bertsozale.eus